

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Marian Filar

Marcin Berent, Janusz Bojarski, Marek Bojarski, Paweł Czarnecki
Marian Filar, Wojciech Filipkowski, Oktawia Górniok
Ewa M. Guzik-Makaruk, Stanisław Hoc, Piotr Hofmański, Michał Kalitowski
Marek Kulik, Lech K. Paprzycki, Emil W. Pływaczewski, Wojciech Radecki
Andrzej Sakowicz, Zygfryd Siwik, Blanka J. Stefańska, Ryszard A. Stefański
Leon Tyszkiewicz, Andrzej Wąsek, Leszek Wilk

DUŻE KOMENTARZE

5. WYDANIE

KODEKS KARNY

Komentarz

redakcja naukowa Marian Filar

Marcin Berent, Janusz Bojarski, Marek Bojarski, Paweł Czarnecki
Marian Filar, Wojciech Filipkowski, Oktawia Górniok
Ewa M. Guzik-Makaruk, Stanisław Hoc, Piotr Hofmański, Michał Kalitowski
Marek Kulik, Lech K. Paprzycki, Emil W. Pływaczewski, Wojciech Radecki
Andrzej Sakowicz, Zygfryd Siwik, Blanka J. Stefańska, Ryszard A. Stefański
Leon Tyszkiewicz, Andrzej Wąsek, Leszek Wilk

DUŻE KOMENTARZE

5. WYDANIE

Stan prawny na 23 maja 2016 r.

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne
JustLuk

Łamanie
JustLuk Lukasz Drzewiecki, Justyna Szumieł, Krystyna Szych

Poszczególne części komentarza opracowali:

Marcin Berent, Marian Filar – rozdz. III, XXV

Marek Bojarski – rozdz. XXXVI bez art. 299, Przepisy wprowadzające Kodeks karny

Marian Filar – Wstęp

Marian Filar (współpraca i aktualizacja Marcin Berent) – rozdz. XXIII, XXIV

Wojciech Filipkowski, Emil W. Pływaczewski – rozdz. VII art. 65, rozdz. XXXVI art. 299

Oktawia Górniok (aktualizacja Janusz Bojarski) – rozdz. XIV, XV

Stanisław Hoc – rozdz. XVIII, XXXVIII–XLIV

Piotr Hofmański – rozdz. XIII (aktualizacja Paweł Czarnecki),

rozdz. XVI, XVII (aktualizacja Andrzej Sakowicz)

Piotr Hofmański, Lech K. Paprzycki – rozdz. VI (aktualizacja Andrzej Sakowicz), rozdz. VII

art. 64 (aktualizacja Paweł Czarnecki), rozdz. VIII–X (aktualizacja Andrzej Sakowicz)

Michał Kalitowski – rozdz. XXVII, XXXII–XXXIV

Emil W. Pływaczewski, Ewa M. Guzik-Makaruk – rozdz. XXIX, XXXV

Wojciech Radecki – rozdz. XXII

Zygfryd Siwik – rozdz. XXVI, XXVIII, XXXVII

Blanka J. Stefańska – rozdz. IV

Ryszard A. Stefański – rozdz. V, Va, XX, XXI

Leon Tyszkiewicz – rozdz. II, XIX, XXX, XXXI

Andrzej Wąsek (aktualizacja Marek Kulik) – rozdz. I

Leszek Wilk – rozdz. XI, XII

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN: 978-83-264-9966-1

5. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	19
Wstęp	25
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.)	29

Część ogólna

Rozdział I. Zasady odpowiedzialności karnej	33
Art. 1. [Struktura przestępstwa. Warunki odpowiedzialności]	36
Art. 2. [Przestępstwa skutkowe z zaniechania]	43
Art. 3. [Zasada humanitaryzmu]	45
Art. 4. [Zasady stosowania ustawy karnej]	46
Art. 5. [Zasada terytorialności]	53
Art. 6. [Czas i miejsce popełnienia czynu zabronionego]	54
Art. 7. [Kwalifikacja przestępstw. Zbrodnia i występki]	57
Art. 8. [Formy winy a kwalifikacja przestępstw]	59
Art. 9. [Strona podmiotowa czynu. Umyślność i nieumyślność]	60
Art. 10. [Zdolność wiekowa odpowiedzialności karnej]	65
Art. 11. [Jedność czynu. Zbieg przepisów ustawy]	67
Art. 12. [Wielość zachowań a czyn zabroniony]	75
Rozdział II. Formy popełnienia przestępstwa	81
Art. 13. [Usiłowanie. Udolność i nieudolność]	83
Art. 14. [Wymiar kary za usiłowanie]	87
Art. 15. [Bezkarność usiłowania. Czynniki żal]	87
Art. 16. [Przygotowanie. Odpowiedzialność za przygotowanie]	88
Art. 17. [Bezkarność dobrowolnego odstąpienia od przygotowania]	90
Art. 18. [Formy zjawiskowe czynu karalnego]	90
Art. 19. [Wymiar kary za podżeganie i pomocnictwo]	101
Art. 20. [Niezależna odpowiedzialność współdziałających]	101
Art. 21. [Zasada indywidualizacji odpowiedzialności karnej]	102
Art. 22. [Usiłowanie podżegania i pomocnictwa]	103

Art. 23. [Bezkarność współdziałającego. Czynny żal]	104
Art. 24. [Karalność prowokacji]	105
Rozdział III. Wyłączenie odpowiedzialności karnej	106
Art. 25. [Kontratyp obrony koniecznej]	113
Art. 26. [Stan wyższej konieczności. Kolidzja obowiązków]	135
Art. 27. [Ryzyko nowatorskie]	143
Art. 28. [Błąd co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego] . . .	148
Art. 29. [Błąd co do okoliczności wyłączającej odpowiedzialność]	165
Art. 30. [Błąd co do prawa]	167
Art. 31. [Niepoczytalność, poczytalność ograniczona. Warunki odpowiedzialności karnej]	172
Rozdział IV. Kary	183
Art. 32. [Wykaz kar]	185
Art. 33. [Grzywna. Granice kary]	190
Art. 34. [Ograniczenie wolności. Granice kary. Obowiązki skazanego]	197
Art. 35. [Zasady wykonywania obowiązku pracy]	205
Art. 36. (uchylony).	207
Art. 37. [Pozbawienie wolności. Granice kary]	208
Art. 37a. [Dopuszczalność orzeczenia kary pozbawienia wolności w sprawie o występku]	208
Art. 37b. [Dopuszczalność orzeczenia kary pozbawienia wolności w sprawie o występku]	210
Art. 38. [Obniżenie lub obostrzenie kary]	217
Rozdział V. Środki karne	221
Art. 39. [Wykaz środków karnych]	226
Art. 40. [Prawa publiczne. Pozbawienie]	229
Art. 41. [Zakazy związane z wykonywaniem pracy zarobkowej]	236
Art. 41a. [Zakaz kontaktowania się]	246
Art. 41b. [Zakaz wstępu na imprezę masową]	252
Art. 41c. [Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych]	257
Art. 42. [Zakaz prowadzenia pojazdów. Zakres orzekania zakazu]	259
Art. 43. [Okres obowiązywania środków karnych]	271
Art. 43a. [Świadczenie pieniężne na rzecz funduszu pomocy pokrzywdzonym oraz pomocy postpenitencjarnej]	273
Art. 43b. [Podanie wyroku do publicznej wiadomości]	276
Art. 43c. [Obowiązek zawiadomienia właściwego sądu rodzinnego]	279
Rozdział Va. Przepadek i środki kompensacyjne	281
Art. 44. [Przepadek przedmiotów. Przesłanki orzekania]	288
Art. 45. [Przepadek korzyści majątkowej lub jej równowartości]	300
Art. 45a. [Nieodpowiedzialność sprawcy a dopuszczalność orzeczenia przepadku]	308
Art. 46. [Orzeczenie obowiązku naprawienia szkody]	310
Art. 47. [Orzeczenie nawiązki]	319
Art. 47a. (uchylony).	325

Art. 48. [Granice nawiązki]	325
Art. 49. (uchylony).	326
Art. 49a. (uchylony).	326
Art. 50–52. (uchylone).	326
Rozdział VI. Zasady wymiaru kary i środków karnych	327
Art. 53. [Dyrektywy wymiaru kary]	331
Art. 54. [Zasady wymiaru kary dla nieletniego lub młodocianego]	370
Art. 55. [Indywidualizacja]	383
Art. 56. [Orzekanie środków karnych]	385
Art. 57. [Zbieg nadzwyczajnego złagodzenia lub obostrzenia kary]	386
Art. 57a. [Kara za występki chuligański. Nawiązka]	390
Art. 58. [Wybór rodzaju kary. Prymat kar wolnościowych]	402
Art. 59. [Odstąpienie od wymierzenia kary na rzecz środka karnego]	406
Art. 59a. (uchylony).	409
Art. 60. [Nadzwyczajne złagodzenie kary]	414
Art. 60a. (uchylony).	457
Art. 61. [Odstąpienie od wymierzenia kary]	457
Art. 62. [Wybór zakładu karnego i systemu terapeutycznego]	460
Art. 63. [Zaliczenie tymczasowego aresztowania i innych środków zapobiegawczych]	463
Rozdział VII. Powrót do przestępstwa	473
Art. 64. [Recydywa szczególna podstawowa i wielokrotna]	478
Art. 65. [Stałe źródło dochodu lub działania w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym bądź przestępstwo o charakterze terrorystycznym]	497
Rozdział VIII. Środki związane z poddaniem sprawcy próbie	500
Art. 66. [Warunkowe umorzenie postępowania. Przesłanki stosowania]	503
Art. 67. [Okres próby, dozór i obowiązki próby]	512
Art. 68. [Podjęcie postępowania warunkowo umorzonego]	521
Art. 69. [Warunkowe zawieszenie wykonania kary. Podstawy stosowania]	525
Art. 70. [Okres próby]	536
Art. 71. [Grzywna związana z zawieszeniem wykonania kary]	538
Art. 72. [Obowiązki okresu próby]	545
Art. 73. [Dozór fakultatywny lub obligatoryjny]	556
Art. 74. [Ustalenie wykonania i zmiana obowiązków próby]	560
Art. 75. [Zarządzenie wykonania zawieszony kary]	565
Art. 75a. [Zamiana kary pozbawienia wolności]	580
Art. 76. [Zatarcie skazania]	585
Art. 77. [Podstawy stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia]	588
Art. 78. [Przesłanki formalne warunkowego zwolnienia]	613
Art. 79. [Przesłanki formalne przy sumie kar]	620
Art. 80. [Okres próby]	624
Art. 81. [Ponowne warunkowe zwolnienie]	626
Art. 82. [Uznanie kary za odbytą]	628
Art. 83. [Skrócenie kary ograniczenia wolności]	632

Art. 84. [Skrócenie czasu trwania środków karnych]	634
Art. 84a. (uchylony).	636
Rozdział IX. Zbieg przestępstw oraz łączenie kar i środków karnych	637
Art. 85. [Warunki orzekania kary łącznej]	639
Art. 85a. [Dyrektywa kary łącznej]	652
Art. 86. [Kara łączna. Wymiar]	653
Art. 87. [Łączenie kary pozbawienia wolności z ograniczeniem wolności]	667
Art. 88. [Kara łączna 25 lat lub dożywotniego pozbawienia wolności]	669
Art. 89. [Warunkowe zawieszenie wykonania kary łącznej]	671
Art. 89a. [Warunkowe zawieszenie wykonania kary łącznej]	677
Art. 90. [Łączenie środków karnych oraz środków zabezpieczających]	679
Art. 91. [Ciąg przestępstw]	681
Art. 92–92a. (uchylone).	692
Rozdział X. Środki zabezpieczające	693
Art. 93. (uchylony).	695
Art. 93a. [Katalog środków zabezpieczających]	695
Art. 93b. [Stosowanie środków zabezpieczających]	697
Art. 93c. [Kategorie sprawców]	703
Art. 93d. [Czas stosowania środków zabezpieczających]	709
Art. 93e. [Elektroniczna kontrola miejsca pobytu]	712
Art. 93f. [Terapia, terapia uzależnień]	713
Art. 93g. [Zakład psychiatryczny]	716
Art. 94–98. (uchylone).	722
Art. 99. [Orzeczenie obowiązku, zakazu lub przepadku wobec niepoczytalnego] ..	722
Art. 100. (uchylony).	724
Rozdział XI. Przedawnienie	725
Art. 101. [Ustanie karalności]	727
Art. 102. [Przedłużenie przedawnienia karalności]	736
Art. 103. [Przedawnienie wykonania kary]	738
Art. 104. [Spoczywanie biegu przedawnienia]	740
Art. 105. [Wyłączenie przedawnienia]	744
Rozdział XII. Zatarcie skazania	749
Art. 106. [Uznanie skazania za niebyłe]	751
Art. 106a. [Wyłączenie zatarcia skazania]	755
Art. 107. [Przesłanki zatarcia skazania]	755
Art. 107a. (uchylony).	759
Art. 108. [Zatarcie przy zbiegu skazań]	760
Rozdział XIII. Odpowiedzialność za przestępstwa popełnione za granicą	762
Art. 109. [Zasada narodowości podmiotowej]	764
Art. 110. [Odpowiedzialność cudzoziemca]	767
Art. 111. [Warunek podwójnej przestępczości]	770
Art. 112. [Odpowiedzialność według zasady ochronnej]	772
Art. 113. [Ściganie przestępstwa na mocy umów międzynarodowych]	775
Art. 114. [Moc prawna obcego wyroku]	777

Art. 114a. [Uwzględnienie prawomocnego orzeczenia skazującego wydanego w innym państwie UE]	788
Rozdział XIV. Objaśnienie wyrażeń ustawowych	795
Art. 115. [Słowniczek wyrażeń ustawowych]	797
Rozdział XV. Stosunek do ustaw szczególnych	842
Art. 116. [Stosowanie przepisów]	842
Część szczególna	
Rozdział XVI. Przesłępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne	847
Art. 117. [Wojna napastnicza]	849
Art. 118. [Ludobójstwo]	851
Art. 118a. [Zbrodnie przeciwko ludzkości]	854
Art. 119. [Dyskryminacja]	860
Art. 120. [Stosowanie środków masowej zagłady]	862
Art. 121. [Wytwarzanie, gromadzenie lub obrót zakazanymi środkami]	863
Art. 122. [Niedopuszczalne sposoby lub środki walki]	865
Art. 123. [Zamach na życie lub zdrowie jeńców wojennych bądź ludności cywilnej]	866
Art. 124. [Inne przestępane naruszenie prawa międzynarodowego]	868
Art. 125. [Zamach na mienie lub dobra kultury]	870
Art. 126. [Bezprawne używanie znaków]	873
Art. 126a. [Publiczne nawoływanie do popełnienia przestępstw z rozdziału XVI lub ich publiczne pochwalanie]	874
Art. 126b. [Dopuszczenie do popełnienia przestępstw z rozdziału XVI]	875
Rozdział XVII. Przesłępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej	878
Art. 127. [Zamach stanu]	879
Art. 128. [Zamach na konstytucyjny organ RP]	882
Art. 129. [Zdrada dyplomatyczna]	884
Art. 130. [Szpiegostwo]	885
Art. 131. [Czynny żal]	888
Art. 132. [Dezinformacja wywiadowcza]	891
Art. 132a. (utracił moc).	892
Art. 133. [Znieważenie narodu lub państwa polskiego]	894
Art. 134. [Zamach na życie prezydenta RP]	895
Art. 135. [Czynna napaść lub znieważenie prezydenta RP]	896
Art. 136. [Czynna napaść lub znieważenie przedstawiciela obcego państwa]	897
Art. 137. [Publiczne znieważenie znaku lub symbolu państwowego]	898
Art. 138. [Zasada wzajemności]	900
Art. 139. [Przepadek przedmiotów]	902
Rozdział XVIII. Przesłępstwa przeciwko obronności	904
Art. 140. [Zamach na jednostkę sił zbrojnych RP]	906
Art. 141. [Podjęcie służby w obcym wojsku]	910
Art. 142. [Zaciąg do wojska obcego]	916

Art. 143. [Samouszkodzenie i inne podstępne zabiegi w celu zwolnienia od służby wojskowej]	918
Art. 144. [Uchylanie się od odbywania służby wojskowej]	921
Art. 145. [Uchylanie się od pełnienia służby zastępczej]	924
Art. 146. [Dobrowolny powrót]	926
Art. 147. [Niezdolność do pełnienia służby]	927
Rozdział XIX. Przepięstwa przeciwko życiu i zdrowiu	928
Art. 148. [Zabójstwo]	933
Art. 149. [Zabójstwo noworodka]	940
Art. 150. [Zabójstwo eutanatyczne]	942
Art. 151. [Namowa i pomoc do samobójstwa]	942
Art. 152. [Aborcja za zgodą kobiety]	943
Art. 153. [Wymuszona aborcja]	946
Art. 154. [Śmierć kobiety jako następstwo aborcji]	947
Art. 155. [Nieumyślne spowodowanie śmierci]	948
Art. 156. [Ciężki uszczerbek na zdrowiu]	948
Art. 157. [Średni i lekki uszczerbek na zdrowiu]	951
Art. 157a. [Uszczerbek na zdrowiu dziecka poczętego]	953
Art. 158. [Bójka i pobicie]	954
Art. 159. [Użycie w bójce i pobiciu niebezpiecznego narzędzia]	956
Art. 160. [Narażenie człowieka na niebezpieczeństwo]	957
Art. 161. [Narażenie człowieka na zarażenie]	959
Art. 162. [Nieudzielenie pomocy]	960
Rozdział XX. Przepięstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu	961
Art. 163. [Sprowadzenie zdarzenia powszechnie niebezpiecznego]	963
Art. 164. [Sprowadzenie bezpośredniego niebezpieczeństwa zdarzenia]	971
Art. 165. [Sprowadzenie stanów powszechnie niebezpiecznych dla życia lub zdrowia]	974
Art. 165a. [Finansowanie przestępstwa o charakterze terrorystycznym]	984
Art. 166. [Zawładnięcie statkiem wodnym lub powietrznym]	994
Art. 167. [Umieszczenie na statku niebezpiecznego urządzenia lub niebezpiecznej substancji]	997
Art. 168. [Karalność przygotowania]	998
Art. 169. [Czynny żal]	999
Art. 170. [Rozbójnictwo morskie]	1000
Art. 171. [Wytwarzanie substancji niebezpiecznych lub obrót nimi]	1001
Art. 172. [Przeszkadzanie akcji ratowniczej]	1003
Rozdział XXI. Przepięstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji	1005
Art. 173. [Katastrofa w komunikacji]	1012
Art. 174. [Sprowadzenie bezpośredniego niebezpieczeństwa katastrofy]	1016
Art. 175. [Przygotowanie do spowodowania katastrofy]	1019
Art. 176. [Czynny żal przy sprowadzeniu katastrofy]	1020
Art. 177. [Spowodowanie wypadku w komunikacji]	1020
Art. 178. [Zaostrzenie karalności wobec sprawcy katastrofy lub wypadku]	1062

Art. 178a. [Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego]	1076
Art. 179. [Dopuszczenie do ruchu niebezpiecznego pojazdu]	1096
Art. 180. [Zapewnienie bezpieczeństwa ruchu pojazdów mechanicznych]	1098
Art. 180a. [Prowadzenie pojazdu mechanicznego po cofnięciu uprawnień]	1100
Rozdział XXII. Przesłępstwa przeciwko środowisku	1108
Art. 181. [Powodowanie zniszczeń w przyrodzie]	1116
Art. 182. [Zanieczyszczenie środowiska w znacznych rozmiarach]	1124
Art. 183. [Nieodpowiednie postępowanie z odpadami]	1131
Art. 184. [Nieodpowiednie postępowanie z materiałem promieniotwórczym]	1141
Art. 185. [Kwalifikowane typy przestępsstw]	1143
Art. 186. [Brak dbałości o urządzenia ochronne]	1147
Art. 187. [Niszczenie lub uszkodzanie chronionych terenów lub obiektów]	1150
Art. 188. [Działalność zagrażająca środowisku]	1155
Rozdział XXIII. Przesłępstwa przeciwko wolności	1159
Art. 189. [Bezprawne pozbawienie wolności]	1161
Art. 189a. [Handel ludźmi]	1166
Art. 190. [Groźba karalna]	1168
Art. 190a. [Uporczywe nękanie. Kradzież tożsamości]	1173
Art. 191. [Zmuszanie do określonego zachowania]	1176
Art. 191a. [Naruszenie intymności seksualnej]	1187
Art. 192. [Zabieg leczniczy bez wymaganej zgody]	1189
Art. 193. [Zakłócenie miru domowego]	1192
Rozdział XXIV. Przesłępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania	1198
Art. 194. [Dyskryminacja wyznaniowa]	1199
Art. 195. [Złośliwe przeszkadzanie w wykonywaniu aktów religijnych]	1201
Art. 196. [Obraza uczuć religijnych]	1203
Rozdział XXV. Przesłępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności	1207
Art. 197. [Zgwałcenie i wymuszenie czynności seksualnej]	1212
Art. 198. [Seksualne wykorzystanie niepoczytalności lub bezradności]	1233
Art. 199. [Seksualne wykorzystanie stosunku zależności lub krytycznego położenia]	1237
Art. 200. [Seksualne wykorzystanie małoletniego]	1241
Art. 200a. [Elektroniczna korupcja seksualna małoletniego]	1249
Art. 200b. [Propagowanie pedofilii]	1252
Art. 201. [Kazirodztwo]	1253
Art. 202. [Publiczne prezentowanie treści pornograficznych]	1255
Art. 203. [Zmuszenie do uprawiania prostytucji]	1264
Art. 204. [Stręczyielstwo, sutenerstwo i kuplerstwo]	1265
Art. 205. (uchylony).	1270
Rozdział XXVI. Przesłępstwa przeciwko rodzinie i opiece	1271
Art. 206. [Bigamia]	1272
Art. 207. [Znęcanie się]	1275
Art. 208. [Rozpijanie małoletniego]	1289

Art. 209. [Niealimentacja]	1292
Art. 210. [Porzucenie małoletniego lub osoby nieporadnej]	1303
Art. 211. [Uprowadzenie małoletniego lub osoby nieporadnej]	1306
Art. 211a. [Organizowanie adopcji wbrew przepisom ustawy]	1310
Rozdział XXVII. Przepęstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej	1313
Art. 212. [Zniesławienie]	1314
Art. 213. [Wyłączenie bezprawności zniesławienia]	1319
Art. 214. [Zniewaga ze względu na formę zarzutu]	1323
Art. 215. [Ogłoszenie wyroku w sprawach o zniesławienie]	1323
Art. 216. [Zniewaga]	1324
Art. 217. [Nietykalność cielesna]	1325
Art. 217a. [Naruszenie nietykalności cielesnej w związku z interwencją]	1326
Rozdział XXVIII. Przepęstwa przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową	1328
Art. 218. [Złośliwe lub uporczywe naruszanie praw pracownika]	1330
Art. 219. [Niezgłoszenie osoby wykonującej pracę zarobkową do ubezpieczenia społecznego]	1338
Art. 220. [Narażenie życia albo zdrowia pracownika]	1341
Art. 221. [Niezawiadomienie o wypadku przy pracy lub chorobie zawodowej osoby wykonującej pracę zarobkową]	1348
Rozdział XXIX. Przepęstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego	1355
Art. 222. [Naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza]	1357
Art. 223. [Czynna napaść na funkcjonariusza publicznego]	1361
Art. 224. [Wywieranie wpływu na czynności urzędowe]	1364
Art. 224a. [Fałszywy alarm]	1367
Art. 225. [Udaremnianie lub utrudnianie przeprowadzania kontroli w zakresie ochrony środowiska i inspekcji pracy]	1369
Art. 226. [Znieważenie funkcjonariusza lub konstytucyjnego organu]	1371
Art. 227. [Przywłaszczenie funkcji publicznej]	1374
Art. 228. [Sprzedajność pełniącego funkcję publiczną]	1375
Art. 229. [Przekupstwo]	1380
Art. 230. [Płatna protekcja bierna]	1383
Art. 230a. [Płatna protekcja czynna]	1386
Art. 231. [Nadużycie uprawnień przez funkcjonariusza]	1387
Art. 231a. [Ochrona prawna funkcjonariusza publicznego]	1393
Art. 231b. [Odparcie zamachu na cudze dobro chronione prawem]	1394
Rozdział XXX. Przepęstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości	1396
Art. 232. [Wywieranie wpływu na czynności sądu]	1398
Art. 233. [Fałszywe zeznania]	1399
Art. 234. [Fałszywe oskarżenie]	1404
Art. 235. [Tworzenie fałszywych dowodów dla podjęcia ścigania za przestęstwo]	1405
Art. 236. [Zatajenie dowodów niewinności osoby podejrzanej]	1406
Art. 237. [Złagodzona odpowiedzialność lub odstąpienie od karalności]	1407

Art. 238. [Fałszywe zawiadomienie o przestępstwie]	1408
Art. 239. [Polecznictwo]	1408
Art. 240. [Karne niezawiadomienie o przestępstwie]	1411
Art. 241. [Naruszenie tajemnicy postępowania przygotowawczego lub rozprawy]	1413
Art. 242. [Bezprawne samouwolnienie]	1414
Art. 243. [Uwolnienie osoby pozbawionej wolności]	1417
Art. 244. [Niestosowanie się do orzeczonych środków karnych]	1418
Art. 244a. [Niestosowanie się do zakazu wstępu na imprezę masową]	1419
Art. 244b. [Niestosowanie się do obowiązków związanych ze środkiem zabezpieczającym]	1420
Art. 245. [Przemoc wobec stron postępowania]	1420
Art. 246. [Wymuszanie zeznań przez funkcjonariusza publicznego]	1421
Art. 247. [Znęcanie się nad osobą pozbawioną wolności]	1422
Art. 247a. [Ochrona międzynarodowych trybunałów karnych]	1424
Rozdział XXXI. Przestępstwa przeciwko wyborom i referendum	1425
Art. 248. [Naruszenia przy przebiegu wyborów]	1426
Art. 249. [Zakłócenie przebiegu wyborów]	1427
Art. 250. [Bezprawne naruszenie swobody głosowania]	1428
Art. 250a. [Łapownictwo wyborcze]	1429
Art. 251. [Naruszenie tajności głosowania]	1430
Rozdział XXXII. Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu	1431
Art. 252. [Zakładnictwo]	1433
Art. 253. (uchylony).	1437
Art. 254. [Czynny udział w zbiegowisku]	1437
Art. 254a. [Zamach na urządzenia infrastruktury]	1439
Art. 255. [Publiczne nawoływanie do popełnienia przestępstwa skarbowego] ...	1441
Art. 255a. [Rozpowszechnianie treści mogących ułatwić popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym]	1443
Art. 256. [Propagowanie faszyzmu lub innego ustroju totalitarnego]	1444
Art. 257. [Rasizm]	1446
Art. 258. [Przestępczość zorganizowana. Udział w zorganizowanej grupie przestępczej]	1447
Art. 259. [Dobrowolne odstąpienie od udziału w zorganizowanej grupie przestępczej]	1450
Art. 260. [Zakłócenie przebiegu zgromadzenia]	1451
Art. 261. [Znieważenie pomnika]	1453
Art. 262. [Zbezczeszczenie zwłok]	1454
Art. 263. [Wyrób i handel bronią bez zezwolenia]	1456
Art. 264. [Nielegalne przekroczenie granicy]	1459
Art. 264a. [Umożliwienie nielegalnego pobytu na terytorium RP]	1461
Rozdział XXXIII. Przestępstwa przeciwko ochronie informacji	1463
Art. 265. [Ujawnianie lub wykorzystanie tajemnicy państwowej]	1464
Art. 266. [Ujawnienie tajemnicy państwowej w związku z wykonywaną funkcją]	1467
Art. 267. [Bezprawne uzyskanie informacji]	1470

Art. 268. [Utrudnianie zapoznania się z informacją]	1472
Art. 268a. [Niszczenie danych informatycznych]	1474
Art. 269. [Uszkodzenie danych informatycznych]	1475
Art. 269a. [Zakłócenie systemu komputerowego]	1476
Art. 269b. [Wytwarzanie programów komputerowych]	1476
Rozdział XXXIV. Przepisy przeciwko wiarygodności dokumentów	1479
Art. 270. [Falszerstwo materialne]	1480
Art. 271. [Falszerstwo intelektualne]	1483
Art. 272. [Wyłudzenie podstępem poświadczenia nieprawdy]	1485
Art. 273. [Używanie dokumentów poświadczających nieprawdę – zawierających falszerstwo intelektualne]	1486
Art. 274. [Zbycie dokumentu tożsamości]	1487
Art. 275. [Posługiwanie się cudzym dokumentem. Wywóz za granicę]	1487
Art. 276. [Niwelowanie dokumentu]	1489
Art. 277. [Usuwanie znaków granicznych]	1490
Rozdział XXXV. Przepisy przeciwko mieniu	1492
Art. 278. [Kradzież]	1493
Art. 279. [Kradzież z włamaniem]	1501
Art. 280. [Rozbój]	1503
Art. 281. [Kradzież rozbójnicza]	1509
Art. 282. [Wymuszenie rozbójnicze]	1511
Art. 283. [Wypadek mniejszej wagi]	1514
Art. 284. [Przywłaszczenie]	1516
Art. 285. [Uruchomienie impulsów telefonicznych]	1520
Art. 286. [Oszustwo]	1521
Art. 287. [Oszustwo komputerowe]	1525
Art. 288. [Zniszczenie mienia ruchomego]	1527
Art. 289. [Zabór pojazdu w celu krótkotrwałego użycia]	1529
Art. 290. [Kradzież drzewa z lasu]	1533
Art. 291. [Paserstwo umyślne]	1536
Art. 292. [Paserstwo nieumyślne]	1540
Art. 293. [Paserstwo programu komputerowego]	1542
Art. 294. [Obostrzenie odpowiedzialności]	1543
Art. 295. [Nadzwyczajne złagodzenie kary. Odstąpienie od ukarania]	1544
Rozdział XXXVI. Przepisy przeciwko obrotowi gospodarczemu	1547
Art. 296. [Wyrządzenie szkody w obrocie gospodarczym]	1553
Art. 296a. [Łapownictwo na stanowisku kierowniczym]	1573
Art. 296b. (uchylony).	1578
Art. 297. [Wyłudzenie kredytu]	1578
Art. 298. [Wyłudzenie odszkodowania]	1591
Art. 299. [Pranie brudnych pieniędzy]	1596
Art. 300. [Udaremnienie lub uszczuplenie zaspokojenia wierzyciela]	1607
Art. 301. [Pokrzywdzenie wierzyciela]	1616
Art. 302. [Zaspokojenie wybranych wierzycieli. Łapownictwo w postępowaniu egzekucyjnym]	1620

Art. 303. [Niwelowanie dokumentacji działalności gospodarczej]	1624
Art. 304. [Wyzysk kontrahenta]	1628
Art. 305. [Zakłócenie przetargu publicznego]	1632
Art. 306. [Fałszowanie znaków identyfikacyjnych]	1637
Art. 307. [Nadzwyczajne złagodzenie lub odstąpienie od wymierzenia kary]	1641
Art. 308. [Odpowiedzialność indywidualna zarządcy]	1642
Art. 309. [Obostrzenie kary grzywny]	1643
Rozdział XXXVII. Przesłępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi	1644
Art. 310. [Fałszowanie pieniędzy i innych środków płatniczych albo dokumentów równoznacznych]	1646
Art. 311. [Oszustwo kapitałowe]	1670
Art. 312. [Puszczenie w obieg fałszywych pieniędzy i innych środków płatniczych, dokumentów płatniczych albo dokumentów równoważnych]	1673
Art. 313. [Fałszowanie urzędowego znaku wartościowego]	1676
Art. 314. [Fałszowanie znaku urzędowego]	1678
Art. 315. [Fałszowanie zalegalizowanego narzędzia pomiarowego lub probierczego]	1681
Art. 316. [Specjalna regulacja przepadku przedmiotów]	1683
Część wojskowa	
Rozdział XXXVIII. Przepisy ogólne dotyczące żołnierzy	1689
Art. 317. [Zastosowanie ustawy wobec żołnierzy]	1689
Art. 318. [Kontratyp rozkazu wojskowego]	1693
Art. 319. [Kontratyp ostatecznej potrzeby wojskowej]	1696
Art. 320. [Odpowiedzialność karna w przypadku niezdolności do służby wojskowej]	1699
Art. 321. [Odpowiedzialność małoletniego]	1701
Art. 322. [Areszt wojskowy]	1702
Art. 323. [Ograniczenie wolności]	1704
Art. 324. [Środki karne]	1708
Art. 325. (uchylony).	1708
Art. 326. [Wydalenie ze służby wojskowej]	1709
Art. 327. [Degradacja stopnia]	1711
Art. 328. [Możliwość orzeczenia degradacji]	1712
Art. 329. [Wybór kary. Zamiana na areszt wojskowy]	1713
Art. 330. [Wybór kary. Zamiana na ograniczenie wolności]	1713
Art. 331. [Stosowanie kar dyscyplinarnych]	1714
Art. 332. [Zbieg przestępstw]	1715
Art. 333. [Warunkowe umorzenie postępowania]	1715
Art. 334. [Obowiązki. Dozór]	1716
Art. 335. [Zawieszenie wykonania kary]	1717
Art. 336. [Odroczenie wykonania kary. Zwolnienie z odbycia kary]	1718
Art. 337. [Warunki zatarcia skazania]	1720

Rozdział XXXIX. Przepisy przeciwko obowiązkowi pełnienia służby wojskowej	1722
Art. 338. [Samowolne opuszczenie jednostki]	1722
Art. 339. [Dezercja]	1727
Art. 340. [Nadzwyczajne złagodzenie kary]	1730
Art. 341. [Odmowa pełnienia służby]	1731
Art. 342. [Samookaleczenie. Wprowadzenie w błąd organu wojskowego]	1734
Rozdział XL. Przepisy przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej	1738
Art. 343. [Odmowa wykonania rozkazu]	1738
Art. 344. [Niewykonanie rozkazu polecającego popełnienie przestępstwa]	1742
Art. 345. [Napaść na przełożonego]	1744
Art. 346. [Przemoc lub groźba bezprawna wobec przełożonego]	1746
Art. 347. [Znieważenie przełożonego]	1748
Art. 348. [Odpowiednie stosowanie wobec innych żołnierzy]	1749
Art. 349. [Odpowiednie stosowanie wobec żołnierzy państw sprzymierzonych] ..	1750
Rozdział XLI. Przepisy przeciwko zasadom postępowania z podwładnymi ..	1752
Art. 350. [Poniżenie podwładnego]	1752
Art. 351. [Naruszenie nietykalności cielesnej podwładnego]	1754
Art. 352. [Znęcanie się nad podwładnym]	1755
Art. 353. [Odpowiednie stosowanie wobec młodszego stopniem]	1757
Rozdział XLII. Przepisy przeciwko zasadom obchodzenia się z uzbrojeniem i uzbrojonym sprzętem wojskowym	1759
Art. 354. [Nieostrożne używanie środków walki]	1759
Art. 355. [Wypadek komunikacyjny]	1763
Rozdział XLIII. Przepisy przeciwko zasadom pełnienia służby	1766
Art. 356. [Naruszenie regulaminu]	1766
Art. 357. [Stan nietrzeźwości lub odurzenia w służbie]	1769
Rozdział XLIV. Przepisy przeciwko mieniu wojskowemu	1772
Art. 358. [Samowolne dysponowanie środkami walki]	1772
Art. 359. [Utrata środków walki]	1775
Art. 360. [Uszkodzenie środków walki]	1776
Art. 361. [Samowolne użycie statku]	1778
Art. 362. [Samowolne użycie pojazdu mechanicznego]	1779
Art. 363. [Samowolne rozporządzenie wyposażeniem]	1782
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 554 ze zm)	1785
Rozdział I. Przepisy ogólne	1787
Art. 1. [Wejście w życie kodeksu karnego]	1787
Art. 2. [Derogacja kodeksu karnego]	1787
Art. 3. [Derogacja przepisów pozakodeksowych]	1787
Art. 4. [Ustawy utrzymane w mocy]	1788
Art. 5. [Przepisy utrzymane w mocy]	1789

Art. 6.	[Uchylenie poszczególnych przepisów]	1801
Art. 7.	[Derogacja ustawy szczególnej]	1802
Rozdział II. Przepisy karne		1803
Art. 8.	[Handel niewolnikami]	1803
Art. 9.	[Zawieszenie biegu przedawnienia]	1804
Rozdział III. Zmiany w przepisach obowiązujących		1805
Art. 10.	[Derogacja ustawy]	1805
Rozdział IV. Przepisy przejściowe i końcowe		1806
Art. 11.	[Grzywna pozakodeksowa]	1806
Art. 12.	[Stosowanie kodeksu karnego]	1807
Art. 13.	[Zmiany w utrzymanych przepisach]	1807
Art. 14.	[Niewykonane kary i ich zamiana]	1808
Art. 15.	[Przedawnienie i zatarcie skazania]	1808
Art. 16.	[Orzekanie o wykonaniu kary]	1809
Art. 17.	[Tryb ścigania a zamiana kary]	1809
Art. 18.	[Wejście w życie ustawy]	1809
Skorowidz przedmiotowy		1811

Wykaz skrótów

Źródła prawa

- d.k.k. – ustawa z 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 ze zm.; obecnie nieobowiązująca)
- d.k.p.k. – ustawa z 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 13, poz. 96 ze zm.; obecnie nieobowiązująca)
- EKPCz – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
- k.c. – ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.)
- k.k. z 1932 r. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 60, poz. 571 ze zm.; obecnie nieobowiązujące)
- k.k.s. – ustawa z 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 186 ze zm.)
- k.k.w. – ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p. – ustawa z 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1502 ze zm.)
- k.p.a. – ustawa z 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 23)
- k.p.c. – ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 ze zm.)
- k.p.k. – ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 ze zm.)
- k.p.w. – ustawa z 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 395 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2082 ze zm.)
- k.s.h. – ustawa z 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1030 ze zm.)

- k.w. – ustawa z 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1094 ze zm.)
- MPPOiP – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167 zał.)
- nowelizacja z 13 czerwca 2003 r. – ustawa z 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 111, poz. 1061)
- nowelizacja z 18 marca 2004 r. – ustawa z 18 marca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks wykroczeń (Dz. U. Nr 69, poz. 626)
- nowelizacja z 27 lipca 2005 r. – ustawa z 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 163, poz. 1363 ze zm.)
- nowelizacja z 5 listopada 2009 r. – ustawa z 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 206, poz. 1589 ze zm.)
- nowelizacja z 20 maja 2010 r. – ustawa z 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 98, poz. 626)
- nowelizacja z 16 września 2011 r. – ustawa z 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 240, poz. 1431 ze zm.)
- nowelizacja z 4 kwietnia 2014 r. – ustawa z 4 kwietnia 2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 538)
- nowelizacja z 20 lutego 2015 r. – ustawa z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396)
- p.o.ś. – ustawa z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 672)
- pr. at. – ustawa z 29 listopada 2000 r. – Prawo atomowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1512 ze zm.)
- pr. bud. – ustawa z 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 290)
- p.r.d. – ustawa z 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1137 ze zm.)
- pr. wod. – ustawa z 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 469 ze zm.)
- p.w.k.k. – ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 554 ze zm.)
- rozporządzenie nr 1013/2006 – rozporządzenie (WE) nr 1013/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 14 czerwca 2006 r. w sprawie przemieszczania odpadów (Dz. Urz. UE L 190 z 12.07.2006, s. 1, ze zm.)
- Statut MTK – Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z 17 lipca 1998 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708)

- u.d.w. – ustawa z 9 października 2009 r. o dyscyplinie wojskowej (Dz. U. Nr 190, poz. 1474 ze zm.)
- u.k.p. – ustawa z 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 627)
- u.o.p. – ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1651 ze zm.)
- u.o.p.z. – ustawa z 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1212 ze zm.)
- u.p.o.o. – ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 827 ze zm.)
- u.s.d.g. – ustawa z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 584 ze zm.)
- u.z.l.l.d. – ustawa z 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 464 ze zm.)
- u.z.z.w. – ustawa z 16 marca 1995 r. o zapobieganiu zanieczyszczaniu mórz przez statki (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 434 ze zm.)

Czasopisma i publikatory

- AK – „Archiwum Kryminologii”
- Ann. UMCS – „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G. Ius”
- Apel.-Lub. – „Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Lublinie”
- Apel.-W-wa – „Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Warszawie”
- AUWr Prawo – „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo”
- Biul. PA w Łodzi – „Biuletyn Prokuratury Apelacyjnej w Łodzi”
- Biul. PK – „Biuletyn Prawa Karnego”
- Biul. SAKa – „Biuletyn Sądu Apelacyjnego w Katowicach”
- Biul. SN – „Biuletyn Sądu Najwyższego”
- BRD – „Bezpieczeństwo Ruchu Drogowego”
- BSP – „Białostockie Studia Prawnicze”
- CzPKiNP – „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”
- Dz. U. – „Dziennik Ustaw”
- EP – „Edukacja Prawnicza”
- EPS – „Europejski Przegląd Sądowy”
- GS – „Gazeta Sądowa”
- GSiP – „Gazeta Sądowa i Penitencjarna”
- GSP – „Gdańskie Studia Prawnicze”
- GSP-Prz. Orz. – „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa”
- IP – „Informacja Prawnicza”
- KPP – „Kwartalnik Prawa Prywatnego”
- KZS – „Krakowskie Zeszyty Sądowe”
- MoP – „Monitor Prawniczy”

NKPK	– „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”
NP	– „Nowe Prawo”
OSA	– „Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych”
OSAB	– „Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej”
OSAW	– „Orzecznictwo Sądów Apelacji Wrocławskiej”
OSNC	– „Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna”
OSNCK	– „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej i Izby Karnej”
OSN(K)	– „Orzecznictwo Sądu Najwyższego (Izba Karno)”
OSNKW	– „Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karno i Wojskowa”
OSNP	– „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych”
OSNPG	– „Orzecznictwo Sądu Najwyższego”, wyd. Prokuratury Generalnej
OSNSK	– „Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych”
OSP	– „Orzecznictwo Sądów Polskich”
OSPika	– „Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych”
OTK	– „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego”
OTK-A	– „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Seria A”
Pal.	– „Palestra”
PD	– „Paragraf na Drodze”
PiP	– „Państwo i Prawo”
PiM	– „Prawo i Medycyna”
PiŚ	– „Prawo i Środowisko”
PiZS	– „Praca i Zabezpieczenie Społeczne”
PiŻ	– „Prawo i Życie”
POSAG	– „Przegląd Orzecznictwa Sądu Apelacyjnego w Gdańsku”
PPK	– „Przegląd Prawa Karnego”
Pr. Bank.	– „Prawo Bankowe”
Prob. PK	– „Problemy Prawa Karnego”
Prob. Praw.	– „Problemy Praworządności”
Prok. i Pr.	– „Prokuratura i Prawo”
Prok. i Pr.-wkl.	– „Prokuratura i Prawo” – wkładka
Pr. Spółek	– „Prawo Spółek”
Prz. Orz. PA w Katowicach	– „Przegląd Orzecznictwa. Prokuratura Apelacyjna w Katowicach”
Prz. Orz. PA w Lublinie	– „Przegląd Orzecznictwa. Prokuratura Apelacyjna w Lublinie”
Prz. Pol.	– „Przegląd Policyjny”
PS	– „Przegląd Sądowy”
PUG	– „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego”
PwD	– „Prawo w Działaniu”
PWP	– „Przegląd Więziennictwa Polskiego”
RPEiS	– „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”
R.Pr.	– „Radca Prawny”
Sł. Prac.	– „Służba Pracownicza”

SMO	– „Służba MO”
ST	– „Samorząd Terytorialny”
St. Iur.	– „Studia Iuridica”
St. Praw.	– „Studia Prawnicze”
St. Pr.-Ek.	– „Studia Prawno-Ekonomiczne”
WPP	– „Wojskowy Przegląd Prawniczy”
Zam. Publ. Dor.	– „Zamówienia Publiczne. Doradca”
Zb. Orz.	– „Zbiór Orzecznictwa”
ZNIBPS	– „Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego”
ZW	– „Zagadnienia Wykroczeń”

3. Inne

KRK	– Krajowy Rejestr Karny
MTK	– Międzynarodowy Trybunał Karny
SA	– Sąd Apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
SO	– Sąd Okręgowy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
<i>Uzasadnienie projektu k.k.</i>	– <i>Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego, w: Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami. Kodeks karny. Kodeks postępowania karnego. Kodeks karny wykonawczy, Warszawa 1997</i>
<i>Uzasadnienie projektu nowelizacji z 20 lutego 2015 r.</i>	– <i>Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk nr 2393 Sejmu VII kadencji)</i>

Uwaga: Artykuły powołane w tekście bez bliższego oznaczenia są artykułami ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.).

Wstęp

We wstępie do poprzedniego wydania niniejszego Komentarza poczyniono uwagę wprowadzającą, która zawierała się w myśli, że współcześnie niełatwo przychodzi pisanie tego typu opracowań, co argumentowano dwojakiego rodzaju względami. Po pierwsze, wyraźnie i stale pogłębiająca się specjalizacja poszczególnych badaczy zajmujących się prawem karnym rodzi określone problemy redakcyjne, choć dla dochowania najwyższego poziomu Komentarza konwencja opracowania zbiorowego jest jedyną, jaka wchodzi w grę. Po drugie, dynamika zmian legislacyjnych zachodząca w obrębie rodzimej kodyfikacji wymusza szczególną dbałość o „świeżość” podejmowanych rozważań.

Powyższe twierdzenie pozostaje aktualne tylko w swojej drugiej części, z ulgą pragnąłbym bowiem odnotować, że kooperacja pomiędzy poszczególnymi Autorami przebiegała nad wyraz sprawnie, za co w tym miejscu chciałbym w sposób szczególny podziękować, zwłaszcza że dzięki tej współpracy moja rola w tym względzie miała w dużej mierze charakter techniczno-kurtuazyjny.

Z ograniczoną satysfakcją trzeba natomiast wyeksponować, że poprzednio formułowane uwagi odnośnie do tempa zmian legislacyjnych nie tylko dają się utrzymać w mocy, lecz stale zyskują na swojej aktualności i doniosłości. Tempo i natura tych zmian w dalszym ciągu zdaje się wynikać z przesłanek zabarwionych politycznie – z pełnego przekonania i wiary w omnipotencję prawa karnego, w którego strukturze poszczególne ugrupowania polityczne za wszelką cenę dążą chyba do pozostawienia swojego śladu, żywiąc zapewne przekonanie, że to właśnie kodeks karny jest najlepszym instrumentem do propagowania i wzmacniania preferowanej aksjologii. Szczęśliwie jednak wydaje się, że mechanizmy z arsenału marketingu politycznego nie są jedynym motorem napędowym tych zmian, są bowiem także i inne powody tego stanu rzeczy, zakotwiczone w realnych potrzebach politycznokryminalnych i odpowiednio umocowane intelektualnie. Pośród tych mechanizmów wypada wymienić przede wszystkim ciągle wyraźnie rysującą się potrzebę implementowania do struktury kodeksu karnego norm prawa unijnego, stanowiącą konsekwencję naszej przynależności do ponadnarodowej struktury politycznej, a także stałą potrzebę dostosowywania norm wysłowionych w tymże kodeksie do orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, choć wydarzenia ostatnich miesięcy zdają się chwiać tym założeniem i nie najlepiej rokować na przyszłość.

Słuszność powyższego twierdzenia potęguje swoisty „wysyp” legislacyjny, trwający w sumie (co najmniej) od 2013 r., w którym szczególne znaczenie przypada ustawie (nowelizującej) z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396).

Zmiany zachodzące w obrębie rodzimej kodyfikacji można oceniać różnie, na ogół jednak krytycznie, w istocie mamy bowiem do czynienia z ciągłym zwiększaniem represyjności (punitowności) polskiego prawa karnego oraz podnoszeniem kazyistyki samego kodeksu, która ani nie sprzyja jego spójności, ani transparentności, utrudniając dekodowanie zawartych w nim norm nie tylko właściwym ich adresatom, lecz także szczególnie predysponowanym do tego specjalistom w dziedzinie prawa karnego. W samej tylko ustawie lutowej wprowadzono tyle zmian, że nie sposób ich nawet krótko wyliczyć czy scharakteryzować w ramach niniejszego słowa wstępnego.

Nie lada wyzwaniem było też nadążenie za tymi zmianami w trakcie prac nad niniejszym Komentarzem, w ich toku niejednokrotnie okazywało się bowiem, że treści raz przygotowane przez Autorów stawały się nieaktualne, nim jeszcze trafiły do druku, co powodowało konieczność ich podejmowania raz jeszcze. Uwzględniając tę okoliczność, wypada jednak poinformować Czytelnika, że oto udało się przekazać do Jego rąk opracowanie w pełni aktualne, obejmujące stan normatywny obowiązujący w dniu złożenia książki do druku, przy czym – co warto podkreślić – istnieje pozytywna prognoza, że zachowa on swoją aktualność przez kolejne miesiące. Dla niektórych będzie to jednak konstatacja raczej niewesoła, dawniej bowiem dzieła o ambicjach komentarzowych nie wymagały odświeżania przez długie lata po ich wydaniu, dziś jednak zadowolić trzeba się „świeżością” ledwie kilkumiesięczną, a to i tak perspektywa w sumie atrakcyjna. Paradoksalnie jednak na „starzenie” się literatury karnoprawnej wpływa nie tylko niestabilna sytuacja normatywna, lecz także szybki rozwój samej nauki właściwej dla tej dziedziny, jak również samego orzecznictwa, które w niniejszym Komentarzu zawsze traktowano z należytą powagą i estymą, dzięki czemu – jak się przynajmniej wydaje – dochowano właściwych proporcji pomiędzy rozważaniami o doniosłości praktycznej a wywodami ze sfery dogmatyki prawa karnego.

Jest jeszcze jedna okoliczność, o której wypada zawiadomić Czytelnika, przy czym czynię to z zadowoleniem i radością. Otóż, podobnie jak miało to miejsce we wcześniejszych wydaniach, także i przy okazji wydania najnowszego powiększyło się grono Autorów, do którego dołączyły kolejne znakomitości ze świata nauki: Pan Profesor Andrzej Sakowicz z Katedry Prawa Karnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu w Białymstoku, Pan Doktor Paweł Czarnecki z Katedry Postępowania Karnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Pani Doktor Bianka Stefańska z Uczelni Łazarskiego. Serdecznie witam wszystkich Autorów i dziękuję za wniesienie twórczego i cennego wkładu do Komentarza i tym samym – jak sądzę – do całej nauki polskiego prawa karnego.

Szczególne jednak wyrazy wdzięczności i osobistego uznania jestem winien komu innemu, a mianowicie Panu Marcinowi Berentowi, niezastąpionemu „adiutantowi” i pracownikowi w Katedrze Prawa Karnego i Polityki Kryminalnej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu – Katedry, w której spędziłem całe swoje zawodowe życie, a to bez mała już pół wieku. Przy okazji poprzedniego wydania napisałem, że „kolejny raz przypadł mi zaszczyt powiadomienia Czytelników, że do grona współautorów dołączył nowy badacz, tym razem o wyraźnym zacięciu z arsenału tzw. klasycznych zagadnień twardej dogmatyki prawa karnego. I tak, w gronie tym miło mi powitać Pana Marcina Berenta [...], którego autentyczne zaangażowanie intelektualne w pracach nad Komentarzem, zarówno w ujęciu jakościowym, jak i ilościowym, całkowicie uzasadniało przyznanie Mu statusu pełnoprawnego twórcy. Korzystając z redaktorskich przywilejów, chciałbym w tym miejscu Autorowi podziękować w sposób szczególny. Jakkolwiek współpraca między nami nie należała do najłatwiejszych – Autor bowiem, mimo młodego wieku, prezentuje dojrzałe i ustabilizowane poglądy w niełatwych wszakże obszarach prawa karnego, dając przy tym wyraz swym zapatrywaniom w tym względzie – to jednak w toku wspólnych prac powiało naukową świeżością, ja zaś dałem się przekonać do przeorientowania, nieznacznego przynajmniej, swych poglądów na liczne kwestie, czemu dałem wyraz, modyfikując nieco wcześniej aplikowane tezy”. Aktualność powyższych słów pragnę podtrzymać także teraz i – choć być może nie wypada chwalić „swoich” – bez zbędnej przesady i wpadania w nadmierną euforię Panu Marcinowi Berentowi podziękować muszę w sposób wyjątkowy, bez niego bowiem – i nie waham się tego stwierdzić – ten Komentarz być może w ogóle by nie powstał, w każdym razie na pewno nie w takiej postaci. Marcinie – dziękuję.

W kontekście powyższego niesprawiedliwością byłoby także pominięcie Pana Jakuba Strzeleckiego, doktoranta afiliowanego przy „mojej” Katedrze, który – jak zawsze – wykazał się niemałą cierpliwością i determinacją, służąc swoją nieocenioną pomocą na etapie gromadzenia materiałów, bez których Komentarz ten nie mógłby się obyć. Panie Jakubie – i Panu dziękuję.

Przy końcu pozostaje mi kolejny już raz wyrazić nadzieję, że niniejsze wydanie Komentarza zostanie przyjęte przez Czytelników nie mniej serdecznie aniżeli wcześniejsze jego wersje, i za ową serdeczność chciałbym również podziękować.

redaktor naukowy prof. zw. dr hab. Marian Filar

USTAWA

z dnia 6 czerwca 1997 r.

Kodeks karny

(Dz. U. Nr 88, poz. 553; sprost.: Dz. U. z 1997 r. Nr 128, poz. 840; zm.: z 1999 r. Nr 64, poz. 729, Nr 83, poz. 931; z 2000 r. Nr 48, poz. 548, Nr 93, poz. 1027, Nr 116, poz. 1216; z 2001 r. Nr 98, poz. 1071; z 2003 r. Nr 111, poz. 1061, Nr 179, poz. 1750, Nr 199, poz. 1935, Nr 228, poz. 2255; z 2004 r. Nr 25, poz. 219, Nr 69, poz. 626, Nr 93, poz. 889, Nr 243, poz. 2426; z 2005 r. Nr 86, poz. 732, Nr 90, poz. 757, Nr 132, poz. 1109, Nr 163, poz. 1363, Nr 178, poz. 1479, Nr 180, poz. 1493; z 2006 r. Nr 190, poz. 1409, Nr 218, poz. 1592, Nr 226, poz. 1648; z 2007 r. Nr 89, poz. 589, Nr 123, poz. 850, Nr 124, poz. 859, Nr 192, poz. 1378; z 2008 r. Nr 90, poz. 560, Nr 122, poz. 782, Nr 171, poz. 1056, Nr 173, poz. 1080, Nr 214, poz. 1344; z 2009 r. Nr 62, poz. 504, Nr 166, poz. 1317, Nr 168, poz. 1323, Nr 190, poz. 1474, Nr 201, poz. 1540, Nr 206, poz. 1589; z 2010 r. Nr 7, poz. 46, Nr 40, poz. 227 i 229, Nr 98, poz. 626, Nr 125, poz. 842, Nr 127, poz. 857, Nr 152, poz. 1018 i 1021, Nr 182, poz. 1228, Nr 225, poz. 1474, Nr 240, poz. 1602; z 2011 r. Nr 17, poz. 78, Nr 48, poz. 245, Nr 72, poz. 381, Nr 94, poz. 549, Nr 117, poz. 678, Nr 133, poz. 767, Nr 160, poz. 964, Nr 191, poz. 1135, Nr 217, poz. 1280, Nr 233, poz. 1381, Nr 240, poz. 1431; z 2012 r. poz. 611; z 2013 r. poz. 849, poz. 905, poz. 1036, poz. 1247; z 2014 r. poz. 538; z 2015 r. poz. 396, poz. 541, poz. 1528, poz. 1549, poz. 1707, poz. 1855; z 2016 r. poz. 189, poz. 428, poz. 437)

CZĘŚĆ OGÓLNA

ROZDZIAŁ I

Zasady odpowiedzialności karnej

Literatura: Buchała K. (red.), *Komentarz do Kodeksu karnego. Część ogólna*, Warszawa 1994; Buchała K., Zoll A., *Kodeks karny. Część ogólna, t. 1, Komentarz do art. 1–116 Kodeksu karnego*, Kraków 1998; Buchała K., Zoll A., *Polskie prawo karne*, Warszawa 1995; Budyn-Kulik M., *Umysłność w prawie karnym i psychologii. Teoria i praktyka sądowa*, Warszawa 2015; Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994, 1995; Cieślak M., *Zasada humanizmu jako naczelna dyrektywa w sferze prawa karnego*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego. Prawo” 1985, z. 13; Daszkiewicz K., *Przestępstwo ciągle i ciąg przestępstw*, Prok. i Pr. 1997, nr 11; Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., *Czyn ciągle i ciąg przestępstw. Komentarz do art. 12 i 91 Kodeksu karnego*, Kraków 1999; Dębski R., *Pozaustawowe znamiona przestępstwa. O ustawowym charakterze norm prawa karnego i znamionach typu czynu zabronionego nieokreślonych w ustawie*, Łódź 1995; Dębski R. (red.), *System Prawa Karnego, t. 3, Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, Warszawa 2013; Doda Z., Gaberle A., *Dowody w procesie karnym*, Warszawa 1995; Filar M., *Status prawnokarny wojsk NATO stacjonujących na terytorium Polski (zagadnienia wybrane)*, w: J. Czapska, A. Gaberle, A. Światłowski, A. Zoll (red.), *Zasady procesu karnego wobec wymagań współczesności. Księga ku czci profesora Stanisława Waltosia*, Warszawa 2000; Filar M., *Węzłowe problemy odpowiedzialności podmiotów zbiorowych na gruncie ustawy z 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, w: J. Giezek (red.), *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, Kraków 2006; Flemming M., *Status prawny żołnierzy na obcym terytorium*, WPP 1997, nr 1; Gaberle A., *Odpowiedzialność karna nieletnich (uwagi na tle art. 10 § 2 k.k.)*, w: J. Giezek (red.), *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, Kraków 2006; Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 1998, 2009; Giezek J., *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, t. 1, (Art. 1–31)*, Wrocław 2000; Giezek J., *Przewidywanie czynu zabronionego oraz zamiar jego uniknięcia jako podmiotowe elementy świadomej nieumyślności*, w: A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak (red.), *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara*, t. 1, Toruń 2012; Giezek J., *Przyczynowość oraz przypisanie skutku w prawie karnym*, Wrocław 1994; Giezek J., *Świadomość sprawcy czynu zabronionego*, Warszawa 2013; Giezek J. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2007; Górniok O. (i in.), *Kodeks karny. Komentarz, t. 1, Art. 1–116, t. 2, Art. 117–363*, Gdańsk 2005; Grześkowiak A., Wiak K. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015; Hofmański P., *Nowe polskie prawo karne w świetle europejskich standardów w zakresie ochrony praw człowieka*, Warszawa 1997; Janiszewski B., *Humanitaryzm jako zasada sądowego wymiaru kary*, w: B. Janiszewski (red.), *Nauka wobec współczesnych zagadnień prawa karnego w Polsce. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Aleksandrowi Tobisowi*, Poznań 2004; Kaczmarek T., *Spory wokół pojęcia winy w prawie karnym*, w: L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Holda (red.), *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005; Kania A.M., *Zasada humanitaryzmu w kontekście unormowań prawnokarnych*, NPKP 2001, t. XXVI; Kardas P., *Dozwolone ryzyko sportowe – pozaustawowy kontratyp czy element precyzyjną płaszczyznę bezprawności*, PS 2009, nr 1; Kardas P., *Przestępstwo ciągle w prawie karnym materialnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kraków 1999; Kardas P., *Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna*, Warszawa 2011; Kliś M., *Zróżdła obowiązku gwaranta w polskim prawie karnym*, CzPKiNP 1999, nr 2; Konieczniak P., *Czyn jako podstawa odpowiedzialności w prawie karnym*, Kraków 2002; Kopeć A., *Próba ustalenia kryterium rozgraniczającego zamiar ewentualny od innych postaci strony podmiotowej czynu*, WPP 1992, nr 1–2; Krajewski K., *Zasada humanizmu a współczesne tendencje polityki kryminalnej*, w: J. Giezek (red.), *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, Kraków 2006; Królikowski M., Zawłocki R. (red.), *Kodeks karny. Część*

ogólna, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–31*, t. 2, *Komentarz do artykułów 32–116*, Warszawa 2010; Kubicki L., *Nowa kodyfikacja karna a Konstytucja RP*, PiP 1998, z. 9–10; Kubicki L., *Przestępstwo popełnione przez zaniechanie. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1975; Kulik M., *Glosa do postanowienia SN z 25 lutego 2002 r.*, I KZP 1/02, Pal. 2003, nr 1–2; Kulik M., *Glosa do wyroku SA w Lublinie z 16 stycznia 2001 r.*, II AKA 248/00, Prok. i Pr. 2001, nr 10; Kulik M., *Przedawnienie karalności i przedawnienie wykonania kary w polskim prawie karnym*, Warszawa 2014; Kulik M., *Tak zwana czynność towarzysząca z punktu widzenia reguł wyłączania wielości ocen w prawie karnym*, CzPKiNP 2009, nr 2; Kunicka-Michalska B., *Z problematyki społecznej szkodliwości czynu*, PPK 1998, nr 18; Majewski J., *Czy wolno wymierzać nieletniemu karę 25 lat pozbawienia wolności?*, w: V. Konarska-Wrzosek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz (red.), *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi*, Warszawa 2010; Majewski J., *Prawnokarne przypisywanie skutku przy zaniechaniu (zagadnienia węzłowe)*, Kraków 1997; Majewski J., *„Ten sam czyn” jako jedna z przesłanek kumulatywnej kwalifikacji*, w: J. Majewski (red.), *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym. Materiały II Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, Toruń 2006; Majewski J., *Wpływ kontrawencjonalizacji na sytuację prawną osoby prawomocnie skazanej*, w: L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Holda (red.), *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005; Majewski J., *Zmiana ustawy karnej w czasie popełniania czynu zabronionego*, Pal. 2003, nr 9–10; Marek A., *Czyny współukarane na tle prawnej jedności przestępstwa*, w: J. Majewski (red.), *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, Toruń 2006; Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Kraków 2005, Warszawa 2010; Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2000, 2005; Marek A., Gensikowski P., *Konstrukcja czynów współukaranych i jej implikacje praktyczne*, Prok. i Pr. 2004, nr 10; Mąciór W., *Czyn ludzki i jego znaczenie w prawie karnym. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1990; Mąciór W., *Problematyczna reforma prawa karnego*, PS 1999, nr 11–12; Michalska A., *Komitet Praw Człowieka. Kompetencje, funkcjonowanie, orzecznictwo*, Warszawa 1994; Michalska-Warias A., *Niektóre problemy przestępstwa ciągłego i tzw. ciągu przestępstw w rozumieniu art. 12 k.k. i art. 91 k.k.*, Ann. UMCS 2000, t. XLVII; Mozgawa M. (red.), *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Kraków 2006; Mozgawa M. (red.), *Prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 2011; Namysłowska-Gabrysiak B., *Ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. Komentarz*, Kraków 2004; Plebanek E., *Materialne określenie przestępstwa*, Warszawa 2009; Pohl L., *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym*, Poznań 2007; Pohl L., *Zbieg przepisów ustawy i zbieg przestępstw – próba uporządkowania pojęć*, RPEiS 2005, z. 1; Raglewski J., *Glosa do postanowienia SN z 29 stycznia 2009 r.*, I KZP 29/08, LEX/el. 2009; Rejman G., *Zasady odpowiedzialności karnej. Art. 8–31 KK. Komentarz*, Warszawa 2009; Rejman G. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1999; Rodzynekiewicz M., *Fenomen odpowiedzialności w refleksji filozoficznej a prawnokarne zasady odpowiedzialności*, PPK 1997, nr 16; Rodzynekiewicz M., *Modelowanie pojęć w prawie karnym*, Kraków 1998; Rodzynekiewicz M., *Określenie umyślności i nieumyślności w projekcie Kodeksu karnego*, PS 1995, nr 5; Rodzynekiewicz M., *Pojęcie zaniechania a odpowiedzialność za przestępstwa popełnione przez zaniechanie w projekcie kodeksu karnego*, PPK 1994, nr 11; Rodzynekiewicz M., *Próba analizy prawnokarnej konstrukcji umyślności*, RPEiS 1990, z. 3–4; Rybak A., *O istocie kumulatywnej kwalifikacji przepisów ustawy*, Pal. 1999, nr 9–10; Spotowski A., *Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustaw i przestępstw*, Warszawa 1976; Spotowski A., *Zasada humanizmu jako dyrektywa reformy prawa karnego*, PiP 1998, z. 9; Stańdo-Kawecka B., *Odpowiedzialność nieletnich na tle nowej kodyfikacji karnej*, Prok. i Pr. 1999, nr 7–8; Stefański R.A., *Ustawa względniejsza dla sprawcy*, Prok. i Pr. 1995, nr 9; Stefański R.A. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015; Szwarz A.J., *Wyłączenie odpowiedzialności karnej za wypadki sportowe*, w: J. Majewski (red.), *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu*; Tyszkiewicz L., *O definicji przestępstwa, jej strukturze i elementach*, Prob. PK 1995, nr 21; *Uzasadnienie rządowego projektu nowego Kodeksu karnego*, w: *Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1997; Warylewski J., *Zasada ustawowej określoności przesłanek odpowiedzialności a kontratypty pozaustawowe*, w: J. Majewski (red.), *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu*, Toruń 2008; Wąsek A., *Ewolucja prawnokarnej koncepcji winy*, PPK 1990, nr 4; Wąsek A., *Kilka uwag o funkcjonowaniu art. 4 § 1 i 2 kodeksu karnego z 1997 roku*, w: T. Bojarski, E. Gdulewicz, J. Szreniawski (red.), *Konstytucyjny ustrój państwa. Księga jubileuszowa Profesora Wiesława Skrzydły*, Lublin 2000; Wąsek A., *Kodeks karny. Komentarz*, t. 1, (Art. 1–31), Gdańsk 1999; Wąsek A., *Problemy z przestępstwem ciągłym*, w: H.J. Hirsch, P. Hofmański, E. Pływaczewski (red.), *Prawo karne i proces karny wobec nowych form i technik przestępczości. Niemiecko-polskie kolokwium prawa karnego, Białystok, Rajgród 12–17 września 1995*, Białystok 1997; Wąsek A., *Spojrzenie karnisty na projekt Konstytucji RP*, Ann. UMCS 1997, t. XLIV; Wojciechowski J., *Odpowiedzialność za „stare” przestępstwa pod rządami nowego Kodeksu karnego*, MoP 1997, nr 12; Wolter W., *Nauka o przestępstwie. Analiza prawnicza na podstawie przepisów części ogólnej kodeksu karnego z 1969 r.*, Warszawa 1973; Wróbel W., *Wina i zawinięcie a strona podmiotowa czynu zabronionego, czyli o potrzebie posługiwania się w prawie karnym pojęciem winy umyślnej i nieumyślnej*, w: J. Giezek (red.), *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy*

tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka, Kraków 2006; Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003; Wróbel W., *Z problematyki tak zwanego pozornego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym*, w: J. Majewski (red.), *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym. Materiały II Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, Toruń 2006; Wróbel W. (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015; Wysocki D., *Kradzież szczególnie zuchwała w prawomocnym wyroku – przestępstwo czy wykroczenie*, PS 2000, nr 4; Zalewski W., *Glosa do postanowienia SN z 29 stycznia 2009 r.*, I KZP 29/08, GSP-Prz. Orz. 2009, nr 4; Zawłocki R., *Pojęcie i funkcje społecznej szkodliwości czynu w prawie karnym*, Warszawa 2007; Zoll A., *Glosa do postanowienia SN z 9 marca 2006 r.*, V KK 271/05, OSP 2007, z. 1; Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, t. 1, Komentarz do art. 1–116 k.k.*, Warszawa 2007; Zoll A., *Materiałne określenie przestępstwa*, Prok. i Pr. 1997, nr 2; Zoll A., „Pozaustawowe” okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną w świetle konstytucyjnej zasady podziału władzy, w: L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda (red.), *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005; Zoll A., *Strona podmiotowa i вина w Kodeksie karnym z 1997 r. i w projektach jego nowelizacji*, w: A. Łopatka, B. Kunicka-Michalska, S. Kiewlicz (red.), *Prawo – społeczeństwo – jednostka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Leszkowi Kubickiemu*, Warszawa 2003; Zoll A., *W sprawie kontratypów. Artykuł polemiczny*, PiP 2009, z. 4; Zoll A., *Zasady prawa karnego w konstytucji*, PiP 1997, z. 3.

Uwagi wstępne

1. Zrozumiałe jest, że na początku części ogólnej kodeksu karnego znalazł się rozdział pt. „Zasady odpowiedzialności karnej”. Chodzi wszak tutaj o zagadnienia podstawowe prawa karnego – kto, za co i przy spełnieniu jakich warunków może ponosić odpowiedzialność karną. W innych rozdziałach kodeksu karnego znajdują się unormowania dotyczące szczególnych kwestii odpowiedzialności karnej, por. np. rozdział II pt. „Formy popełnienia przestępstwa”, rozdział III pt. „Wyłączenie odpowiedzialności karnej” (są one tutaj ujęte niejako od strony negatywnej), rozdział XIII pt. „Odpowiedzialność za przestępstwa popełnione za granicą”.
2. Rozdział I, w porównaniu do jego odpowiednika w d.k.k., przynosi wiele bardziej lub mniej istotnych zmian w unormowaniu zasad odpowiedzialności karnej. Obecny kodeks karny na miejsce społecznej niebezpieczeństwa czynu wprowadza instytucję społecznej szkodliwości czynu (art. 1 § 2), wyraźnie statuuje zasadę winy (art. 1 § 3) i określa podstawę prawną odpowiedzialności karnej za popełnienie przestępstwa skutkowego z zaniechania (art. 2), głosi zasadę humanitaryzmu stosowania kar i środków karnych (art. 3), inaczej ujmuje stronę podmiotową nieumyślnych czynów zabronionych (art. 9 § 2) i kwalifikowanych przez następstwa czynów zabronionych (art. 9 § 3), obniża o rok (do lat 15) granicę wieku wyjątkowej odpowiedzialności karnej nieletniego, inaczej przy tym określając katalog przestępstw, za które może on ponosić taką odpowiedzialność (art. 10 § 2), zasadniczo inaczej normuje problematykę przestępstwa ciągłego (art. 12 i 91).
3. Konstytucja RP wypowiada się wyraźnie na temat niektórych zasad odpowiedzialności karnej, np. w art. 42 ust. 1 (zasada *nullum crimen sine lege*), art. 43 (nieprzedawnienie zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości), art. 44 (zawieszenie przedawnienia w stosunku do przestępstw nieściganych z przyczyn politycznych, popełnionych przez funkcjonariuszy publicznych lub na ich zlecenie), art. 39 (zakaz

Marian Filar – profesor zwyczajny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika na Wydziale Prawa i Administracji w Katedrze Prawa Karnego i Polityki Kryminalnej; pełnił funkcję eksperta Organizacji Narodów Zjednoczonych w dziedzinie zapobiegania i kontroli przestępczości, uczestniczył także w pracach licznych organów eksperckich (m.in. Rady Polityki Penitencjarnej); brał udział w pracach kodyfikacyjnych w dziedzinie prawa karnego i lekarskiego; był ekspertem prezydenckim, sejmowym, senackim, a także wielu innych instytucji, m.in. Narodowego Centrum Nauki; autor, współautor lub redaktor przeszło 200 publikacji z dziedziny prawa karnego materialnego, odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary oraz polityki kryminalnej, w tym wielu monografii i komentarzy.

Autorzy komentarza – teoretycy i praktycy – to wybitni specjaliści w dziedzinie prawa karnego, zwłaszcza zagadnień szczegółowo przez nich opracowanych.

Kodeks karny. Komentarz pod redakcją Mariana Filara to znakomite, obszerne i szczegółowe opracowanie, w którym uwzględniono wszelkie dotychczasowe zmiany ustawodawcze, w tym nowelizację wchodzącą w życie **15 kwietnia 2016 r.** dotyczącą m.in.:

- kary ograniczenia wolności,
- kary mieszanej,
- uchylenia instytucji tzw. umorzenia restytucyjnego i nadzwyczajnego złagodzenia kary,
- wprowadzenia odpowiedzialności karnej za świadome składanie fałszywych zeznań przez uczestnika postępowania pomimo pouczenia go o prawie do odmowy składania zeznań lub odpowiedzi na pytania.

W porównaniu do poprzedniego wydania niektóre przepisy skomentowano na nowo, inne wzbogacono o dalsze rozważania. W istotny sposób uzupełniono wykaz orzecznictwa oraz dodano ważne pozycje piśmiennicze.

Książka jest skierowana zarówno do sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych, jak i innych pracowników szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości. Publikacja ta będzie wartościową pozycją dla pracowników naukowych w dziedzinie prawa karnego, a ze względu na zwartą i usystematyzowaną konstrukcję także niezwykle cenną pomocą dla aplikantów.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLWUER.PL
WWW.PROFINFO.PL

ISBN 978-83-264-9966-1

